

Azərbaycanda yaşayan etnik qrupların etnososial strukturu**Nərminə Şamil qızı Qurbanova***Bakı Dövlət Universitetinin**“Sosial və pedaqoji psixologiya”**kafedrasının müəllimi***E-mail:** narminagurbanova@yahoo.co.uk**Rəyçilər:** psixol.ü.f.d., dos. L.M. Cabbarova,
psixol.ü.e.d., dos. R.V. Cabbarov**Açar sözlər:** milli dəyərlər, etnik qruplar, sosial-psixoloji adaptasiya, etnik identiklik, etnik stereotip**Ключевые слова:** национальные ценности, этнические группы, социально-психологическая адаптация, этническая идентичность, этнический стереотип**Key words:** ethnic groups, socio-psychological adaptation, ethnic identity, ethnic stereotype

Azərbaycan həmişə müxtəlif xalqların və etnosların yaşadığı qədim bir diyar olmuşdur. Ölkəmizdə müxtəlif dövrlərdə məskunlaşan etnik azlıqlar bu mədəniyyətə inteqrasiya olmaqla yanaşı, öz mədəni dəyərlərini də qoruyub saxlamışdır. Azərbaycanda yaşayan müxtəlif etnik azlıqlarda etnoslararası münasibətlər, demək olar ki, həmişə tolerant xarakter daşımışdır.

Azərbaycan ərazisində məskunlaşmış hər bir etnik qrup bu ərazilərdə uzunmüddətli tarixi formalaşma və təşəkkül yolu keçmişdir (3, s.70). Tarixi planda Azərbaycan haqqında məlumat daşıyıcısı olan mənbələr buradakı əhalinin müxtəlif xalqlardan ibarət, rəngarəng tərkibli olmasından xəbər verir.

Müxtəlif etnik mənşəli çoxsaylı tayfalar, aralarında mövcud olan bütün fərqlərə baxmayaraq, tarixi birgəyaşantının müxtəlif mərhələlərində ümumi sosial-iqtisadi və siyasi proseslərin birgə iştirakçıları olmuşlar. Bu isə həmin ərazilərdə etnoslararası inteqrasiyanın əsası olmuşdur. İnteqrasiya proseslərinin güclənməsinə müəyyən amillər təkan vermişdir. Onlardan biri – Azərbaycan ərazisindəki bir çox etnosların arasında VII əsrdən başlayaraq geniş yayılmış İslam dininə inamdır. Dini ideologiyanın hakim olduğu dövrdə və dövlət sərhədlərinin permanent şəkildə dəyişdiyi bir zamanda, dini baxışlar birliyi prinsipi bir çox hallarda müəyyənəddici olmuşdur (15, s. 147). Lakin Azərbaycan ərazisində yaşayan etnik qrupların inteqrasiyası amilinin yalnız islam dininin olduğunu söyləmək olmaz. Çünki hələ eramızdan əvvəl burada milli təşəkküldə xüsusi yeri olan xristian albanlar da mühüm rol oynamışlar.

Bu baxımdan ikinci bir amilə diqqət yetirmək zəruridir. Zaman-zaman bir çox təsərrüfat fəaliyyəti növlərində oxşarlıq mövcud olmuşdur. Eyni təbii-iqlim şəraitində yaşayan müxtəlif etnoslar Azərbaycan ərazisində identik təsərrüfat növləri ilə məşğul olurdular, bu isə onların arasındakı təmas və qarşılıqlı əlaqələrin intensivliyini müəyyən edirdi.

Məlumdur ki, etnoslararası inteqrasiyanın inkişafına səbəb olan amillərdən biri də Azərbaycan dili olmuşdur. Təsədüfən deyilmir ki, bu və ya digər bir xalqın ana dilinin ölməsi, sıradan çıxması, yəni milli dilin tələf olması həmin xalqın, millətin tələf olması, bir xalq və millət kimi aradan çıxması kimi qiymətləndirilir (1, s. 96).

Qeyd olunmalıdır ki, tarixi hadisələrin dönəmi elə gətirmişdir ki, uzun tarixi prosesin gedişatı boyunca məhz bu dil ölkənin müxtəlif etnik birlikləri arasında ünsiyyət vasitəsi olmuş-

dur. Bunun öz obyektiv və subyektiv səbəbləri olmuşdur. Bu səbəblərə aşağıdakıları aid etmək olar:

1. Ölkə əhalisi arasında bu dilin daşıyıcılarının say üstünlüyünə malik olması;
2. Dilin asan mənimsənilə bilməsi;

3. Müəyyən təsərrüfat fəaliyyətləri ilə əlaqədar olaraq azərbaycanlıların bir hissəsinin vaxtaşırı köçlər zamanı müəyyən mənada informasiya daşıyıcısı rolunda çıxış etməsi (15, s.149).

Artıq XIX əsrin əvvəllərində Rusiyanın fəthindən sonra Qafqazın ilk təsviri məlumatlarında qeyd olunur ki, “Azərbaycan dili öyrənilmə üçün asandır və Qafqazda fransız dili Avropada işləndiyi kimi işlədilir”. Keçən əsrin əvvəllərindəki tədqiqatçılar isə qeyd edirdilər ki, Azərbaycan dili “öz asanlıqı, anlaşılıqlı olması, sadəliyi nəticəsində böyük bir ərazini əhatə edərək Şərqi Zaqafqaziyada və Dağıstanda ümumi ünsiyyət dili olmuşdur”. Beləliklə, hələ sovet dövrünə qədər Azərbaycan ənənəvi mədəniyyəti qeyd etdiyimiz amillər səbəbindən kommunikativ - əlamət müstəvisi kimi mövcud idi və Qafqazın böyük qisim ərazisindəki çoxsaylı etnoslararası əlaqələr bu müstəvidə həyata keçirilirdi (15, s.149).

XIX əsrin birinci rübündə Azərbaycan torpaqlarının Rusiya imperiyası tərəfindən istilası etnik strukturların formalaşmasında yeni proseslərin başlanğıcını qoydu. Çar Rusiyasının müstəmləkə siyasətinin tutduğu istiqamətlərdən biri də istila edilmiş torpaqlara müəyyən qrup əhalinin köçürülməsi idi. Beləliklə, Azərbaycanda əsasən sektantlığa görə təqib edilərək, Rusiyanın bir sıra quberniyalarından köçürülən rus kəndliləri ilə məskunlaşdırılan yaşayış məntəqələri, eləcə də İran və Türkiyə ərazilərindən köçürülmüş ermənilərin yerləşdirildiyi yaşayış məntəqələri yaranmağa başladı. Köçürülmüş ermənilər sonradan Azərbaycan xalqının etnik monolitliyini parçalamağa və düşmənçilik siyasəti aparmağa başladılar ki, onun fəsadları keçən əsrdə Azərbaycan torpaqlarının zaman-zaman işğalına gətirib çıxardı.

Yeni yaşayış şəraiti, adət olunmayan mədəni-məişət mühiti bu qrupların əhalinin qalan hissəsindən ilkin təcrid olunmasını qabaqcadan müəyyən etmiş oldu. Eyni zamanda, təsərrüfat inteqrasiyası genişləndikcə köçürülüb gələnlərlə yerli əhali arasında sosial-mədəni qarşılıqlı əlaqələrin səviyyəsi yüksəlirdi. Buna səbəb yerli əhalinin yüksək dərəcədə etno-dini tolerantlığı idi, xüsusilə də etno-təmas zonalarında. Miqrantların onları əhatə edən yerli əhali ilə yaranmağa başlayan ilk əlaqələrinin gedişatında qarşılıqlı yaxınlaşma prosesi üçün zəmin yaranmış olurdu. Bu proses getdikcə genişlənərək Azərbaycandakı etnik inkişafın əsas tendensiyalarından biri olmuşdur (15, s.150). Təbii ki, tarixi planda Azərbaycanda etnik strukturun zənginləşməsi mədəni təsirləri artırmağa başladı. Lakin Azərbaycanın çar Rusiyasının tərkibində olması bir çox etnosların bir-birinə dil və mədəniyyət baxımından inteqrasiyasını çətinləşdirirdi. Bunun başlıca səbəbi çarizmin xalqların etnik birliyində özü üçün təhlükə görməsi idi.

Sovetlər tərəfindən işğalından sonra Sovet İttifaqının tərkib hissəsi olan Azərbaycan xalqlarının sosial-etnik inkişafında bütün ölkə üçün səciyyəvi olan enib-qalxmaları yaşamışdır. Belə ki, həmin yüzilliyin 20-ci illərindən başlayaraq Azərbaycanda çox sayda milli məktəblər fəaliyyət göstərməyə başlayır, müxtəlif dillərdə qəzet və jurnallar nəşr olunur, milli teatr kollektivləri tərəfindən teatr tamaşalarına quruluş verilir və bu kimi tədbirlər həyata keçirilirdi. Bütün bu fəaliyyət növlərinin koordinasiyasını xüsusi dövlət strukturları həyata keçirirdi. Məhz bu illərdə milli yazısı olmayan etnik qruplar üçün əlifbalar yaradılırdı. (15, s.149).

70-ci illərdə sovet ictimaiyyətçiləri yeni “sosial-mədəni birlik – sovet xalqı” haqqında nəzəriyyə işləyib hazırlamağa başlayaraq sübut etməyə çalışırdılar ki, xalqlar arasında sosial-iqtisadi və mədəni fərqlərin silinib aradan çıxması prosesi getməkdədir. Bundan başqa, Sovet dövlətinin bütün sosial-iqtisadi və mədəni siyasəti öz etnosu ilə identikliyindən uzaqlaşaraq,

titul etnosların (ittifaq respublikalarının adında təmsil olunan) xeyrinə imtina etməni stimullaşdırırdı. Bu, müəyyən mənada xidməti vəzifələrdə uğurla irəliləməkdə, nüfuzlu universitetlərə daxil olmaqda bir təkanverici, yardımçı amil idi.

Azərbaycan etnosu nümayəndələrinin ixtiyarında, xüsusilə də XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində, hər hansı ciddi siyasi və iqtisadi təzyiq vasitələrinin olmaması, Azərbaycanda yüz illər ərzində davam edən inteqrasiya proseslərinin obyektiv, təbii-tarixi gedişatını şərtləndirmişdir. Bu mənada öz etnik kökləri ilə genetik bağlı olan, lakin eyni zamanda özlərini vahid Azərbaycan etnosunun bir hissəsi kimi dərk edən bir çox insanların yaranması təəccüblü deyildir. Ölkə əhalisinin məhz bu layında şəxsi etnik mənsubiyyətin, əsasən, şüurlu dəyişməsi baş verirdi. Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, bütün bunlar uzun tarixi zaman dövründə baş verdiyindən, bu və ya digər dövrün sosial-siyasi konyunkturundan az asılı idi. Baxmayaraq ki, həm XIX əsrəqədərki dövrdə, Rusiya imperiyası şəraitində, həm də sovetlər dönəmində Azərbaycandakı etnik proseslərə təsir göstərən xüsusi özəlliklər var idi.

Tarixi, sosial-demografik və mədəni amillərdən asılı olaraq Azərbaycanın etnik azlıqlarını bir neçə qrupa ayırmaq olar. Bu halda toplumun sayı, bu ərazilərdəki mənşəyinin tarixi, məskunlaşmanın xarakteri və müəyyən tarixi mədəni sistemlərə (dini inamı, mənəvi mədəniyyəti, sosial normalar sistemi və s.) mənsubolma qruplaşdırmanın əsas meyarları kimi çıxış edir. Göstərilmiş təsnifat son dərəcə şərtidir və müəyyən mozaik fon rolunu oynayır. Həmin fon etnik azlıqlarla əlaqədar olan çoxcəhətli problemi daha aydın dərk etməyə və həmin problemlərin incəliklərinə varmağa imkan verir.

Belə qruplardan biri öz milli dövlət qurumları olan çoxsaylı etnosların (başlıca olaraq ruslar və ermənilər) nümayəndələrini birləşdirir. Bu qrup əhalinin əsas hissəsi Azərbaycan ərazisində 150 il əvvəl meydana gəlmişdir. Onlar inkişaf etmiş sosial struktura malikdirlər. Onların arasında həm kənd, həm də şəhər sakinləri vardır. Bundan başqa, bu etnik icmalar öz tarixi-mədəni sistemlərinə görə yerli əhalidən kardinal şəkildə seçilirlər.

Azərbaycanda əhalinin milli tərkibində həm sayca, həm də xüsusi çəkisinə görə ikinci yeri ruslar tutur. XIX əsrdə Azərbaycana köçürülən rus əhalini iki qrupa bölmək olar. Həmin əsrin 70-80-ci illərindən sonra burada məskunlaşan rusların bir qismi müflisləşmiş və yerlərdə torpaqdan məhrum olmuş kəndlilər, digər qrupu isə xristian dininin müxtəlif cərəyanlarına məxsus olan təriqətçilər idi. Rus raskolçularının Rusiyanın daxili quberniyalarından Zaqafqaziya-ya köçürülməsi haqqında ilk fərman 1832-ci ildə verilmişdir. Bundan sonra XIX əsrin 30-50-ci illərində Azərbaycan ərazisində Tambov, Saratov, Voronej və bəzi digər quberniyalardan köçürülmüş ruslar məskən salmışdır. Bu fərmanlar vasitəsilə çar hökuməti, bir tərəfdən, itaət etməyən sektantlardan can qurtarmağa, digər tərəfdən isə yeni işğal edilmiş torpaqlarda koloniyalar yaratmaqla Türkiyə və İranla sərhəd ərazilərdə bufer zonası yaratmağa çalışırdı.

Rusların Azərbaycana köçürülməsinin növbəti dalğaları XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Bu sənayenin, xüsusilə də neft sənayesinin inkişafı və şəhərlərin böyüməsi ilə əlaqədardır. Tarixən gəlmə ruslar və yerli azərbaycanlılar arasında kifayət dərəcədə tolerant münasibətlər formalaşdı. XX əsrin 20-30-cu illərində rusların respublikaya miqrasiyası güclü olmuşdur (1, s.6). Onlar təsərrüfatın müxtəlif sahələrinə aid mütəxəssislərdən, alimlərdən, fəhlələrdən ibarət idi. 1989-cu ildən sonra rusların kütləvi emiqrasiyası baş vermiş, 1999-cu ilə qədər respublikada onların sayı 250 min nəfər azalmışdır.

Rusların Azərbaycan ərazisində məskunlaşdıqları 200 ildən artıq olan dövrdə azərbaycanlılar və ruslar arasında praktik olaraq bir dənə də olsun ciddi münaqişə qeydə alınmamışdır. Əksinə, bu xalqların nümayəndələrinin sıx, mehriban yanaşı yaşamalarına çoxsaylı nümunələr mövcuddur. Belə ki, Azərbaycanın bir sıra rayonlarına 1954-cü ildə etnoqrafik ekspedisiyalar-

da iştirak etmiş A.T. Trofimovanın məlumatlarına görə, Azərbaycan və rus əhalisi olan qarışıq kəndlərdə hər iki xalqın ənənəvi bayramları birgə qeyd olunurdu. Trofimova yazırdı ki, belə bayramlar vaxtı həm rus, həm də azərbaycanlı uşaqlar ev-ev gəzib “dadlı piroqlar” yığırdılar. A.Klimovun 1937-ci ildə Astraxan–Bazar (indiki Cəlilabad) rayonunun Prişib və Privolnoye kəndlərində topladığı məlumatlara görə isə, “yerli ruslar Azərbaycan dilində sərbəst danışıq və bəzən bu dili öz aralarında işlədirlər”. Belə yanaşı yaşama nəticəsində etno–dil səviyyəsində qarşılıqlı mübadilə baş vermiş və nəticədə Azərbaycan dilində rus sözləri, rus dilində isə Azərbaycan mənşəli sözlər yer almışdır.

1990-cı ildən sonra Azərbaycanda baş verən sosial-iqtisadi hadisələr də rusların ölkədən axınının əhəmiyyətli dərəcədə güclənməsini şərtləndirmişdi. Bu zamandan başlayaraq rusların miqrasiya mütəhərriqliyinə təsir edən siyasi amillər güclənməyə başlamışdı. Bu, ilk növbədə, Dağlıq Qarabağ ətrafındakı münaqişə və bu münaqişə səbəbindən ölkədə yaranmış ölkədaxili siyasi qeyri-stabillik, rus dilinin təbii çevrəsinin kəskin azalması və buna adekvat olaraq əhalinin bu qrupu üçün psixoloji diskomfortun güclənməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycanın rus icması ölkənin sosial-mədəni və siyasi həyatından müəyyən mənada uzaqlaşmış, təcrid olunmuşdu. Görünür ki, bu, rusların həmin dövrün siyasi mübarizəsinin məqsədlərindən müəyyən mənada uzaq olub kənarlaşmaları ilə şərtlənirdi. Hər halda, qızışmağa başlayan Qarabağ münaqişəsi, güclənən müstəqillik tələbləri Azərbaycanın rus əhalisinin həyati maraqlarının sırasına daxil deyildi. Məhz bu səbəbdən də rus icmasının nümayəndələrinin ölkənin siyasi həyatında iştirakı epizodik xarakter daşmışdır. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, ictimai-siyasi təşkilatların və partiyaların şüarları daha çox milli – azadlıq xarakteri daşıyırdı, nəinki demokratik.

“Rus amili”nin Azərbaycanın siyasi həyatında əhəmiyyəti, ölkənin iqtisadi və sosial həyatında bu xalqın əhəmiyyətli rolu ilə də müəyyən edilirdi. Əhlinin bu qrupunun sosial strukturu onunla müəyyən edilirdi ki, rusların əksər hissəsi şəhər sakini idi. Onlar başlıca olaraq ixtisaslı fəhlələr və mühəndis–texniki işçilər idi. Rusların bir hissəsi həmçinin dövlət, elm, marif müəssisələrində məşğul idi. Onların böyük qismini ali təhsilli insanlar təşkil edirdi. Sənaye istehsalının daim ixtisar olunması, bir çox fabrik və zavodlarda işlərin dayandırılması, elm, təhsil sahələrinə cüzi dövlət ayırmaları və 90-cı illər üçün səciyyəvi olan digər bu kimi hallar bir çox illər ərzində toplanmış intellektual potensialın əriyib itməsi ilə əlaqədar olan sosial tənəzzülü şərtləndirirdi. Həmin potensialın müəyyən bölümünü təşkil edən Azərbaycan rusları üçün isə bu proses ölkədən kənara miqrasiya ilə ifadə olunan passiv sosial protestin səviyyə artımını müəyyən edirdi. Məhz bu səbəbdən də rusların keçmiş sovet respublikalarından miqrasiyasına V.İ. Kozlovun verdiyi izah tamamilə düzgün olmayan hesab edilməlidir. Onun fikrinə görə, Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya respublikalarında rusların sayının azalması “titullu xalqlar müvafiq respublikalarda “ev sahibidirlər” və müxtəlif imtiyazlara malikdirlər kimi direktivlər qarşıya qoyan yerli millətçiliyin güclənməsi” ilə şərtlənmişdi. Azərbaycanda yaşayan ruslar arasında uyğunlaşma dəyişikliyinə maraqlı modelinə rast gəlirik. Antropoloji tipinə görə həmcins, sayına görə isə əhəmiyyətli, mənşəcə mərkəzi qaratorpaq rayonlardan olan qruplar (indiki Tambov, Saratov, Voronej vilayətləri ilə sərhəd rayonlar) Zaqafqaziyaya XIX əsrin 30-40-cı illərində köçmüşlər. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, rus kəndlərinin böyük əksəriyyətinin əsası sektantlar tərəfindən qoyulmuşdur və nikah baxımından qapalı cəmiyyətlərdir. Bu kəndlər Azərbaycanın müxtəlif coğrafi zonalarında – Cəlilabad rayonunda (Novoqolovka, Privolye, Prişib), subtropik iqlimli çöllərdə; İsmayılı rayonunda (İvanovka); Şamaxının (Astraxanovka, Kirovka, Çuxuryurd, Hilmilli) və Oğuzun (Böyük Söyüdlü) mülayim iqlimli dağətəyi rayonlarında; Gədəbəyin havası daha soyuq olan dağlıq zonalarında (No-

voivanovka, Novosaratovka, Slavyanka) yerləşmişlər. Rusların bu ərazilərdə 150 ildən çox (təqribən altı nəsil) yaşadığını nəzərə alsaq, bu nəinki uyğunlaşma sindromunun təzahürlərini, həmçinin populyasiyanın qenofondunda morfoloji və funksional xarakteristikaların həmin şəraitdə daha sərfəli möhkəmlənmə mexanizmini təhlil etməyə imkan verir.

Məqalənin aktuallığı. Müasir dövrdə Azərbaycan dünya dövlətləri içərisində özünün tolerantlığına və milli-etnik tərkibinə görə öncül yerlərdən birini tutur. Təsadüfi deyil ki, dünya dövlətləri respublikamızda mövcud olan multikulturalizmi dünyaya nümunə kimi təqdim edirlər. Belə bir şəraitdə milli-etnik qrupların uğurlu sosial-psixoloji adaptasiyasının mexanizmlərinin tədqiqi bir tərəfdən dini, mədəni və milli tolerantlığın artırılmasına, digər tərəfdən isə sosial adaptasiya ilə bağlı yeni elmi faktların ortaya çıxarılmasına zəmin yaradır. Məqalənin də aktuallığı məhz onun bu mövzuya həsr olunmasından irəli gəlir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə tarixən Azərbaycanda yaşayan müxtəlif etnik qrupların etnososial strukturu haqqında ətraflı məlumat verilməklə yanaşı, etnik birlikləri arasında ünsiyyət vasitəsinin obyektiv və subyektiv səbəbləri sadalanır, XIX əsrin əvvəllərindən etibarın Azərbaycanda etnik strukturların formalaşmasına təsir göstərən proseslərdən danışılır. Həmçinin ötən əsrin əvvəllərindən başlayaraq, Azərbaycanda başlayan siyasi, iqtisadi və sosial proseslər əsasında, eləcə də bu proseslərə bilavasitə təsir göstərən hadisələr zəminində ölkəmizdəki mövcud etnik qrupların etnososial strukturundan söhbət açılır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların adət və ənənələrinin təbliğində kitabxanaların rolu. Metodik vəsait. Bakı, 2012.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, 2003.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, "Qapp" Poliqraf korporasiyası, 2003.
4. Bayramov Ə.S. Etnik psixologiya. Bakı, Renessans, 2001.
5. Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun materialları. Bakı, 11 noyabr 2012.
6. Лебедева Н.М. Татарко А.Н. Методы этнической и кросскультурной психологии. М.: НИУ ВШЭ, 2011.
7. Мамедли А.Э. Современные этнокультурные процессы в Азербайджане: основные тенденции и перспективы. Баку: Университет Хазар, 2008.
8. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для вузов. М.: Аспект Пресс, 2009.
9. Berry J.W. Immigration, Acculturation and Adaptation. Ontario. 1996.

Н.Ш. Курбанова**Этносоциальный состав этнических групп,
проживающих в Азербайджане****Резюме**

На протяжении веков Азербайджан заселяли многочисленные этнические группы, которые живут и сегодня. Важно изучить направления социально-психологической адаптации этнических групп, проживающих в Азербайджане в новом социальном и политическом контексте.

Сегодня развитие Азербайджана является одним из главных мест его терпимости и этнической принадлежности. Не случайно в нашей стране было проведено несколько форумов, посвященных многонациональности, и представлены миру как модель мультикультурализма мировых государств в Азербайджанской Республике. В этом случае изучение механизмов успешной социально-психологической адаптации национально-этнических групп привело к росту религиозной, культурной и национальной толерантности, с одной стороны, и появлению новых научных фактов о социальной адаптации - с другой.

N.Sh. Gurbanova**Ethnosocial structure of ethnic groups living in Azerbaijan****Summary**

Throughout the centuries, numerous ethnic groups have been settled in Azerbaijan and live today. It is important to study the directions of the socio-psychological adaptation of ethnic and ethnic groups living in Azerbaijan in the new social and political context and to address the problems that are present in the adaptation process.

Today, developing Azerbaijan is one of the foremost places for its tolerance and ethnicity. It is no coincidence that several Forums dedicated to multinationalism have been held in our country and presented to the world as a model of multiculturalism of the world states in the Azerbaijan Republic. they do. In such a case, the study of the mechanisms of successful socio-psychological adaptation of national-ethnic groups has led to a rise in religious, cultural and national tolerance on the one hand, and the emergence of new scientific facts about social adaptation on the other.

Redaksiyaya daxil olub: 11.11.2020